

اطلاع رسانی

نشریه فنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

دوره هفتم؛ شماره ۱

نظامهای اطلاعاتی و دسترسی به دانش بشری (۲)

ترجمه: سیمین بردبار

برنامه دوم: زیر بناها- خط مشیها و آموزش لازم جهت آماده سازی و اشاعه اطلاعات تخصصی

آماده سازی اطلاعات مستلزم یک رشته عملیات پیچیده و متنوع از قبیل: ذخیره سازی، طبقه بندی، ارزشیابی، تجزیه و تحلیل و بازیابی اطلاعات است که باید مناسب با نیازهای خاص و متغیر استفاده کننده گان باشد. نیازهای اطلاعاتی بر حسب موضوع، موقعیت فعلی دانش بشری، جامعه استفاده کننده و اهداف آنها متغیر است. ولی تحقق تمامی آنها مشروط به این است که اطلاعات دریافتی موثق، بهنگام و بلافاصله در دسترس باشد.

عملیات آماده سازی اطلاعات، در یک نظم منطقی که بعنوان "زنجیر دکومانتاسیون" شناخته شده. قرار گرفته اند. البته، عملیات گوناگون دکومانتاسیون لزوماً بوسیله یک واحد انجام نمی شود. بلکه برعکس، در حال حاضر، تغییرات مداومی در واحدهای آماده سازی اطلاعات، بر حسب اینکه به کدام قسمت از زنجیر دکومانتاسیون مربوط می شوند و ازدیاد واژه هایی که برای معرفی آنها بکار می رود (کتابخانه ها، آرشیوها، کتابخانه های تخصصی، سازمانها یا مراکز اطلاعاتی، مراکز یا سازمانهای تحلیل اطلاعات، سازمانهای رابط، بانکهای اطلاعاتی، کتابخانه های مرجع، مراکز ارجاعی، مراکز گردآوری داده ها، و غیره) بچشم می خورد که منعکس کننده پیچیدگی و عظمت زیر بنای اولیه ای است که ملتها باید به آن مجهز شوند.

اخیراً در میان واحدهای مختلف آماده سازی اطلاعات، تمایل روز افزونی به خدمات اطلاعاتی ردیف سوم^۱ بچشم می خورد. وظیفه واحدهای مسئول این خدمات پاسخگویی سریع و مطمئن به پرسشهای خیلی تخصصی است که با استفاده از اطلاعات گزیده و ارزشیابی شده که در مدارک مستند گوناگون از قبیل ترازنامه ها، مطالعات تلفیقی^۲ و روندی^۳ و غیره ارائه می شوند صورت می گیرد.

خدمات این مراکز بوسیله مراکز ارجاعی، مبادله و رابط که وظیفه آنها معرفی منابع اطلاعات تخصصی به استفاده کنندگان است، کامل می شود. در طول ده سال اخیر، خدمات ردیف سوم در

¹ Tertiary information services.

² Syntheses

³ Trend studies

کشورهای صنعتی بطور قابل ملاحظه‌ای گسترش یافته است و باید ارائه این قبیل خدمات در کشورهای در حال رشد تشویق شود.

واحدهای مختلف اطلاعاتی را می‌توان گذشته از اختلاف وظایف، بر حسب زمینه فعالیت علمی و جامعه، استفاده کننده آنها نیز، طبقه بندی کرد. نیازهای اطلاعاتی توسعه به شاخه های خاص فعالیتها و یا تخصصهایی (علوم محض، تکنولوژی، مدیریت، کشاورزی و صنعت) که با هدف جستجوی اطلاعات مربوط هستند (تحقیق، توسعه مدیریت، تولید، خدمات). و به سطح آموزش و مسئولیت استفاده کنندگان (دانشمندان، تکنسینها، برنامه ریزان، مدیران، کارمندان، کارگران و دانشجویان) بستگی دارند. همچنین، این واحدهای اطلاعاتی باید اطلاعات لازم را برای کل جامعه که در پیشرفت فرد، کنترل بهتر محیط و مشارکت گروههای اجتماعی در زندگی اقتصادی مؤثر خواهد بود، فراهم آورند.

نیازهای اطلاعاتی ملی روبهمرفته شامل نیازهای اطلاعاتی افراد، مراکز تحقیقاتی، ادارات دولتی و موسسات و شرکتهای بزرگ است. این نیازها اگر تامین نشوند، توسعه کشور به مخاطره می‌افتد. این خطر برای کشورهای در حال رشد که باید آغازگر فعالیتهای نوینی باشند بیشتر است. بنابر این، مساله این است که نیازهای اطلاعاتی کشورها با حداقل نیازهای اولیه آنها حتی الامکان تا استفاده مداوم منابع موجود، از اقتصادی ترین و مؤثرترین راه، تامین شود. و بدین جهت، نیاز مبرمی به ایجاد نظامهای ملی اطلاعاتی به چشم می‌خورد تا هماهنگی کار و استفاده کامل از تمامی امکانات جهت ذخیره، آماده سازی و اشاعه اطلاعات تخصصی را تضمین کنند. پیچیدگی و تنوع مراکز آماده سازی اطلاعات، مکمل هم بودن وظایف آنها، میزان سرمایه گذاری مورد نیاز آنها. تعدد موانعی که باید بر آن غلبه کنند (سیاسی، قانونی، مالی، انسانی و اقتصادی). تنوع روزافزون استفاده کنندگان و نیازهای آنان و ضرورت برآورد نیازهای اولیه اطلاعاتی که هر کشور تعیین کرده است. تمامی این عوامل نمایانگر نیاز به نظام بخشیدن تلاشهای ملی در چهارچوب یک سیاست روشن هماهنگی است.

بنابراین، لازم است که اتخاذ یک سیاست اطلاعاتی هماهنگ با سیاست توسعه ملی در کشورهای عضو، تشویق شود. بدین منظور، نقشی حیاتی بعهد، واحدهای مناسب این امر یا "کانونهای ملی" محول می‌شود که کار خود را همراه با ارزیابی صحیح نیازهای آشکار و پنهان و تعیین درجه اولویت آنها آغاز کنند و هماهنگی، تشویق، ایجاد یا تقویت نظامها و مراکز مناسب، ارزیابی مداوم توانایی این مراکز و نظامها در جهت تامین نیازها و همچنین نظارت بر همکاری مؤثر آنها با شبکه ها و نظامهای منطقه ای و بین المللی را بعهد بگیرند.

تنوع خدمات ارائه شده به استفاده کنندگان و استفاده روز افزون از تکنولوژی داده آمایی و ارتباط از راه دور در ذخیره سازی، آماده سازی و اشاعه اطلاعات، لزوم تدوین برنامه‌های آموزشی مناسب چه برای متخصصین اطلاعاتی و چه برای استفاده کنندگان را پیش می‌آورد. انواع مشاغل این رشته که هنوز بدرستی معرفی نشده اند، رو به افزایش است. این مشاغل که شامل، تحلیلگر، نمایه ساز، فهرست نویس، متخصص داده آمایی، توزیع کننده اطلاعات، طراح نظامها، کارمند، تکنسین، متخصص رابط و

دکومانتالیست مشاور می شود، یک رشته عملیات تخصصی هستند که مکمل حرفه سنتی کتابداران و متصدیان آرشیو می باشند. افرادی با کیفیتهای نوین در داده آمایی و مدیریت، و در موضوع خاصی که اطلاعات آماده شده به آن مربوط آماده می شود، لازمند. در واقع، از متخصصین اطلاعاتی انتظار می رود که از دو جهت واجد شرایط باشند. هم در روشهای دکومانتاسیون و هم در زمینه علمی که با آن سر و کار دارند، و از آنها بخواهند که برای احیای معلومات خود، آموزش ضمن خدمت ببینند. استفاده کنندگان هم باید با روشهای اصلی دکومانتاسیون و ابزارهای جدید آماده سازی اطلاعات آشنایی یابند تا به استفاده کامل از نظامهایی که در دسترس آنانست تشویق شوند. این فعالیتهای آموزشی که به تنهایی می توانند انطباق مداوم خدمات ارائه شده را با نیازهای متغیر استفاده کننده تضمین کنند، در مجموع به فراهم آمدن شرایطی که موجب ارتباط ثمر بخش بین متخصصین اطلاعاتی و استفاده کنندگان می گردد، کمک می کنند.

اهداف و اصول عمل

اهداف این برنامه عبارتند از کمک به کشورهای عضو بمنظور:

- ایجاد نظامهای ملی اطلاعاتی و بهسازی اجرای مختلف این نظامها (کتابخانه ها، آرشیوها، مراکز دکومانتاسیون، مراکز تحلیل اطلاعات، مراکز ارجاعی، بانکهای داده های عددی و غیره).
- گسترش توانایی آنان در هماهنگ کردن فعالیتهای در تمام بخشهای اطلاعات تخصصی و تنظیم طرحها و سیاستهای توسعه در این زمینه.
- تربیت متخصصین اطلاعاتی و بالا بردن توانایی بالقوه ملی و منطقه ای برای آموزش عملی و نظری در علوم اطلاعات، علوم کتابداری و اداره آرشیو.

این برنامه با اصول کاری که اساس طرحهای یکبار به پیشنهادی در چهارچوب برنامه اول (برنامه فرعی دوم: توسعه و استفاده از بانکهای اطلاعاتی از طریق بکار گرفتن تکنولوژی جدید و ابزارهای استاندارد) را پی ریزی می کند، سازگار است.

منتها روش حل مسایل و ابزارهای کار متفاوت است. برنامه اول که مستلزم استفاده از تکنولوژی جدید اطلاعاتی و روشهای آزمایش شده و استاندارد بمنظور ایجاد نظامهای تخصصی سازگار است. تمامی عناصر مکمل (سازمانی، انسانی و مالی) را که برای موفقیت چنین برنامه ای لازمند در نظر می گیرد و در تمام این امور هدف اجرائی کلی، همانا ارتباط نظامها با یکدیگر است.

برنامه دوم به جنبه های مختلف گسترش امکانات جهت ذخیره سازی، آماده سازی و اشاعه اطلاعات تخصصی، با تمام تسهیلات گوناگونی که لازم دارد. مربوط می شود، و لازمه آن عمدتاً، فراهم آوردن زمینه مطالعات بنیادی قابل استفاده در زمینه های مختلف، اجرای طرحهای راهنما در موارد خاص، گردآوری نظر مشورتی متخصصین جهت اجرای طرح های خاص بدرخواست کشورهای عضو تشویق به مبادله تجربه ها در تنظیم طرحها و اعمال سیاستها و همچنین در ایجاد نظامهای ملی اطلاعاتی و نظامهای آموزشی برای کارمندان می باشد.

برنامه های فرعی

اموری که باید تحت این برنامه اجرا شوند به دو برنامه فرعی تقسیم خواهند شد . اولین برنامه فرعی، سیاستها و زیربناهای ملی اطلاعاتی، نخست در پی آگاه ساختن مقامات تصمیم‌گیرنده بویژه در کشورهای در حال رشد به ضرورت توسعه سیاستهای ملی اطلاعاتی و طرح نظامهای یکپارچه متعادل با سیاستهای ملی توسعه خواهد بود. و در مرحله بعد، به گسترش واحدهای ملی مسئول اطلاعات تخصصی می پردازد. در این زمینه، مخصوصاً به تحکیم کانونهای ملی اطلاعاتی و کمیته های ملی یونی سیست، ایجاد مراکز تجزیه و تحلیل اطلاعات، بهبود روشهای ذخیره و نگهداری مدارک بویژه در مناطق گرمسیری و نیمه گرمسیری و گسترش فعالیتهای مربوط به برنامه مدیریت بایگانی و آرشیو^۱ و همچنین به دیگر برنامه ها از قبیل دسترسی جهانی به انتشارات^۲ . توجه خواهد شد.

دومین برنامه فرعی، مربوط می شود به آموزش متخصصین اطلاعاتی و استفاده کنندگان اطلاعات که سعی میکند اجرای برنامه های آموزش نظری و عملی در کشورهای عضو و توسعه مواد آموزشی مناسب، ایجاد دوره های بنیادی آموزشی و برنامه های بین المللی خاص برای مدرسین، مدیران مراکز اطلاعاتی و متخصصین طراز اول، ایجاد فعالیتهای آموزشی برای گروههای مختلف استفاده کنندگان را تشویق کند.

برنامه سوم - خدمات و نظامهای اطلاعاتی و دکومانتاسیون یونسکو

یونسکو، همواره توجهی خاص به گردآوری و تبادل اطلاعات در زمینه فعالیتهای خود داشته است. در نتیجه، نظامها و خدمات اطلاعات کتابشناسی و آماري مختلف در زمینه های آموزش و پرورش، علوم طبیعی، علوم اجتماعی، فرهنگ و ارتباطات در این سازمان بوجود آمده است. بعلاوه، خدمات دکومانتاسیون خودکار و خدمات کتابخانه و آرشیو، اطلاعات مورد نیاز متخصصین دبیرخانه و کشورهای عضو (نمایندگیهای دائمی، کمیسیونهای ملی، واحدهای دولتی، مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی) را در زمینه برنامه ها و فعالیتهای سازمان، همچنانکه در نشریات سازمان نیز درج می شود، فراهم می کند .

چند سال پیش، یونسکو اقدام به توسعه برنامه های پیش ساخته مستند CDS/ISIS-CAN/SDI برای آماده سازی مجموعه مدارک و ایجاد زمینه ای برای گسترش نظامهای اطلاعات تخصصی خود نمود. از آن زمان تاکنون ، برخی موسسات در کشورهای عضوی و بعضی واحدهای بین المللی از این برنامه های پیش ساخته استفاده کرده اند.

از سال ۱۹۷۲، استفاده از کامپیوتر برای آماده سازی سیستماتیک مجموعه مدارکی که توسط سازمان، دفاتر منطقه ای و موسسات وابسته به آن منتشر گردیده. امکان تاسیس بانک داده ها را بوجود آورده

¹ Records and Archives Management Programme (RAMP)

² Universal Availability of Publications (UAP)

است که منعکس کننده دامنه وسیع فعالیت‌های یونسکو در طول ده سال گذشته (۱۹۸۲ - ۱۹۷۲) می‌باشد. ضمناً امر کامپیوتری کردن اطلاعات کتابشناسی مجموعه های مختلف اطلاعاتی سازمان در جریان است که گردآوری فهرستی از مدارک خارجی سازمان را که از طریق اهداف و مبادله با خریداری دریافت شده اند. ممکن خواهد ساخت. این امر دو هدف در بردارد: هدف اول، تسهیل در امر جستجو و بازیابی مدارک و اطلاعات موجود در یونسکو و دسترس به آنهاست. و هدف دوم، ایجاد موازنه در منابع کتابخانه مرکزی، مراکز مدارک بخشها و دفاتر منطقه ای و موسسات وابسته و استاندارد کردن روشها و تکنیکهای دکومانتاسیون است.

نظامها و خدمات اطلاعاتی بین المللی یونسکو، مانند نظامها و خدمات تخصصی مختلف که بوسیله واحدهای دیگر سازمان ملل متحد گسترش یافته، بخشهای مهم شبکه جهانی اطلاعاتی آینده را تشکیل می دهند (از جمله برنامه اول: توسعه دستیابی به اطلاعات: تکنولوژی جدید، استاندارد کردن و ارتباط نظامهای اطلاعاتی). بنابر این، باید با انطباق پذیر کردن این نظامها و خدمات، نسبت به بهبود و گسترش آنها اقدام کرد تا تسهیلات بیشتری برای کشورهای عضو جهت شرکت در فعالیتهای مبادله و آماده سازی بوجود آید.

اهداف و اصول عمل

هدفهای این برنامه عبارتند از:

- تامین توسعه متعادل خدمات دکومانتاسیون و نظامهای اطلاعاتی یونسکو،
- تشویق کشورهای عضو به شرکت فزاینده در این نظامها.
- بهبود جریان استفاده از اطلاعات و دکومانتاسیون در سازمان ملل متحد.
- انجام اموری که بعهدده این برنامه گذاشته شده، مستلزم بهبود تشکیلات هماهنگ سازی یونسکو خواهد بود تا فعالیت یکنواخت و سازگار در امور زیر را تضمین کند:
- گسترش خدمات و نظامهای اطلاعات تخصصی و خدمات دکومانتاسیون، کتابخانه و آرشیو
- ارزیابی کارایی این نظامها و خدمات و تشویق کشورهای عضو به استفاده از آنها
- طرح خدمات و نظامهای جدید

برنامه های فرعی :

هدف اولین برنامه فرعی توسعه خدمات دکومانتاسیون، کتابخانه و آرشیو یونسکو خواهد بود که برای تامین استفاده رضایت بخش از مدارک مورد نیاز دبیرخانه، و همچنین برای توزیع مدارکی از مجموعه سازمان به کشورهای عضو ضروری است. این برنامه تاکید بخصوص بر امر کامپیوتری کردن اطلاعات تولید شده سازمان، انتشار مواد بشکل میکروفیش، نگهداری و حفاظت برنامه های پیش ساخته و معرفی

آنها به کشورهای عضو و سازمانهای بین المللی خواهد داشت. هدف دومین برنامه فرعی، استاندارد کردن توسعه نظامهای اطلاعات تخصصی یونسکو بر اساس روشی متعارف و افزایش کارایی خدمات ارائه شده به کشورهای عضو خواهد بود. بدین منظور، اقداماتی جهت هماهنگی بین فعالیتهای دکومانتاسیون و اطلاعات تخصصی برنامه های عمده از قبیل: شبکه بین المللی^۱ اطلاعات در آموزش و پرورش ، نظام بین المللی مبادله داده های اقیانوس شناسی^۲ نظام بین المللی اطلاعات مربوط به منابع انرژی نو و تجدیدپذیر^۳ ، نظام بازیابی داده های علوم انسانی و اجتماعی^۴ نظام بین المللی اطلاعات معماری^۵ و غیره بعمل خواهد آمد.

¹ The international information network in education

² The International Oceanographic Data Exchange (IODE) System

³ The international information system relating to new and renewable energy sources

⁴ The Data Retrieval System for the social and Human Sciences (DARE)

⁵ The Intenational System of Information on Architecture (ARKISYST)